

Tevfik Fikret'in Yeni Keřfedilen Bir Terza Riması: Ahmed şuayb Mersiyesi

Doç. Dr. İlyas KAYAOKAY

Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı ABD.

kayaokay_2323@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-8544-2307

Özet

“Ara Nesil” olarak adlandırılan dönemin en velut şairlerinden Recep Vahyî (1867-1923)'nin ölümüyle birlikte 15'ten fazla eseri de kayıplara karışmıştır. Adı bilinmesine rağmen hiçbir nüshasına rastlanılmayan kitaplarından biri olan “İhtisâsât” adlı 1910 istinsah tarihli el yazması, yakın zamanda satın alınmak sûretiyle şahsî kitaplığımıza intikal etmiştir. Recep Vahyî'nin kendi el yazıyla yazılmış 183 sayfalık bu kitap içerisinde, onun kayıp şiirleriyle birlikte yakın dostu Tevfik Fikret'in (1867-1915) de daha evvel bilinmeyen bir şiiri keşfedilmiştir. Bu çalışmada, Tevfik Fikret'in hiçbir şiir külliyâtına girmemiş manzumesi ele alınıp tanıtılmıştır. Bahsi geçen şiir, 15 Aralık 1910 tarihinde henüz 34 yaşındayken anî bir apandisit rahatsızlığından vefat etmiş Servet-i Fünûn devrinin meşhur münekkitlerinden Ahmed şuayb (1876-1910) için yazılmış bilinmeyen bir mersiye'dir. Terza rima formunda ve samimî bir üslupla *feilâtün mefâilün feilün* kalıbıyla nazmedilmiş mersiye, 12 üçlükten müteşekkildir. Makalede, rika hatlı bu yeni mersiye'nin Latin harflerine transkripsiyonlu aktarımı ile şiirin şekil ve muhteva hususiyetlerine dair bazı tedkik ve tahliller yapılmış, yazının sonunda da metnin tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Recep Vahyî, Ahmed şuayb, Servet-i Fünûn, Mersiye, Terza Rima.

A Newly Discovered Terza Rima of Tevfik Fikret: Ahmed şuayb's Elegy

Abstract

Recep Vahyî (1867-1923), one of the most prolific poets of the period called “Middle Generation”, lost more than 15 of his works with his death. One of his books, “İhtisâsât”, dated 1910, which is one of the books of which no copies have been found although its name is known, has been transferred to our personal library by being purchased from an auction. In this 183-page book, written in Recep Vahyî's own handwriting, a previously unknown poem by his close friend Tevfik Fikret (1867-1915) was discovered along with his lost poems. In this study, Tevfik Fikret's poem, which has not been included in any poetry collection, is discussed and introduced. The poem in question is an unknown elegy written for Ahmed şuayb (1876-1910), a famous critic of the Servet-i Fünûn period, who died on December 15, 1910 at the age of 34 from a sudden appendicitis disease. The elegy, written in the form of terza rima and in a sincere style, in the meter of *feilâtün mefâilün feilün*, consists of 12 triplets. In this article, a transcription of this new death poem with rika calligraphy into Latin letters and some studies and analyzes on the form and content of the poem are made, and a facsimile of the text is included at the end of the article.

Keywords: Tevfik Fikret, Recep Vahyî, Ahmed şuayb, Servet-i Fünûn, Elegy, Terza Rima.

Giriş

Türk edebiyatında “Ara Nesil” diye tabir edilen, yeniliği aktarma vazifesini üstlenen kuşağın belki de en velut müellifi, 1867-1923 yıllarında yaşamış Giritli Recep Vahyî’dir. Türk edebiyatındaki ilk Rusça tercümelerin sahibi olan asker kökenli Recep Vahyî, pek çok şairi etkilemiştir. Bilhassa Tevfik Fikret ile yakın olduğu ve onunla mektuplaşmaları bilinmektedir (Sağlam, 2003: 408). Recep Vahyî’nin hiç evlenmediği ve yalnızca iki kız kardeşinin olduğu ifade edilir. Vahyî, evinde tek başına vefat etmiş ve basılamayan tüm eserleri muhtemelen aile efradına intikal etmiştir. İbnü’l-Emin, *Son Asır Türk Şairleri*’nin 4. Cildinde, bugün kayıp olduğu bilinen ve hiçbir yerde izine rastlanılmayan basılmamış eserlerini şöyle sıralar: “Eş’âr-ı Vahyî”, “Defter-i Eş’âr”, “Müntehabât-ı Vahyî”, “Manzûmât-ı Vahyî”, “Mir‘at-ı Hissiyât”, “İlhâmât-ı Vicdan”, “Hissiyât-ı Vicdan”, “Füyûzât-ı İlâhiye”, “Muktebesât”, “Muktetafât”, “Rusya-Japonya Muharebesi”, “Defter-i Tefârik”, “Öteberi”, “İhtisâsât” ve “Defter-i Tesvidât” (İnal, 1970: 1902-1903). Gariper, (1997: 38) Recep Vahyî üzerine hazırladığı doktora tezinde bu eserlerin varlığına şüpheyile yaklaşırsa da 2024 yılı sonunda önemli bir gelişme yaşandı ve onun müellif hattı üç kayıp eseri, İstanbul/Kadıköy’deki bir müzayedede satışa sunuldu. Bu üç yazma eser; “Eş’âr-ı Vahyî”, “İhtisâsât” ve “Defter-i Tesvidât” olup “Eş’âr-ı Vahyî” önce Kasım Kocabaş tarafından alınmış ondan da Dr. Şevket Enes Samacıoğlu’na geçmiştir. “İhtisâsât” ve “Defter-i Tesvidât” adlı iki eser de tarafımızca satın alınmış olup şahsî kitaplığımızda yer almaktadır.

Recep Vahyî’nin H. 1328/ M. 1910-11 tarihli 183 sayfalık bizzat kendi el yazısıyla yazdığı “İhtisâsât” adlı eserinde, onun hiç bilinmeyen şiirleri arasında başka bir şaire ait, bahsi geçen şairin külliyyâtına girmemiş bir manzumesine tesadüf edilmiştir. Mezkûr yazmanın 141-142. sayfalarında yer alan bu şiir, dipnotta verilen bilgiden anlaşıldığına göre ünlü şair Tevfik Fikret’e (1867-1915) aittir. Aharlı, suyolu filigranlı kâğıt üzerine temiz bir rika hattıyla istinsah edilen manzume, bir gece vakti apandisitten vefat eden, Servet-i Fünûn döneminde edebî tenkidleriyle maruf, pozitivist düşüncenin mümessillerinden Ahmed Şuayb’ın¹ (1876-1910) ruhuna ithaf edilen bilinmeyen bir

¹ “1876’da İstanbul’da doğdu. Orta öğrenimini Fâtiş Rüşdiyesi ile Vefa İdâdîsi’nde tamamladı. Mekteb-i Hukuk’u bitirince, daha sonra sadrazam olan Hakkı Paşa’nın muavini olarak aynı okulda idare hukuku derslerini okutmaya başladı. 1908’den sonra devletler hukuku dersleri de verdi. Bu sırada Meclis-i Maârif üyeliği, Tadrîsât-ı İbtidâiyye müdürlüğü, İstanbul Maarif müdürlüğü, son olarak da Dîvân-ı Muhâsebat müddeiumumiliği görevlerinde bulundu. Zamanında müdahale edilemeyen bir apandisit yüzünden 1910 yılında otuz dört yaşında öldü” (Uçman, 1989: 138). Ahmed Şuayb hakkında daha fazla bilgi için bkz: Uçman, A. (1989). “Ahmet Şuayip”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C: 2, s.138. Karanlık, S. (1992). *Hayat ve Kitaplar: Ahmed Şuayb*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

mersiyedir. Yazımızda, önce manzumenin Latin harflerine aktarımı yapılmış ardından şiirin şekil ve muhtevasına dair bazı inceleme ve tespitlerde bulunulmuştur.

Mersiyye²

-Ahmed Şu‘ayb’ın Rūhuna-

[*Feilātūn Mefāilūn Feilūn*]

Sen de gitdiñ Şu‘ayb ölüm, o kadīd

İşte bir dūrre-i ümīdi yine

Çarparak kırdı kanlı dişlerine

Āh hep girye, hep suķūt-ı ümīd!

Oturur künc-i iştiğālīnde

-Kendi hükümünde kendi hālīnde-

Devr ederdiñ veşā’ik-i ‘iberi

Dā’imā pīş-i diķkatiñde şu‘ün

O derin saħne-i hikem-meşhūn

Onu ta‘mīķ eden sedīd ü cerī

İnan, R. (1998). Ahmed Şuayb’ın Tenkidçiliği, Yüksek Lisans Tezi, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Kurt, Ç. (2008). *Edebiyatı Yeniden Şekillendirmek: Ahmed Şuayb’ın Edebiyat Eleştirisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. Karakuş, M. (2015). “Son Dönem Osmanlı Aydınlarından Ahmet Şuayb’ın Fikrî Yapısı”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), s. 167-187. Erbay, E. (2018). *Ahmed Şuayb, Hayat ve Kitap*, Konya: Çizgi Kitabevi. Ener Su, A. (2019). “Ahmet Şuayp”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmet-suayip> Çağlayan, R. (2022). “Ahmed Şuayb Bey’in ‘Hukûk-ı İdâre’ Eseri Üzerine Notlar”, *Kırıkkale Hukuk Mecmuası* 2 (1), s. 45-55. Acar, M. (2023). *Ahmed Şuayb ve Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın Ahlâk Anlayışlarının Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi.

² Metin transkribe edilirken yanlış manaların önüne geçmek adına klasik transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Metnin imlâsına sâdik olunmamış bazı kelime ve eklerin yazımında 20. asrın dil hususiyetleri göz önünde bulundurulmuştur. Örneğin “iden”, “itdi”, “iderdiñ”, “dirdiñ” örneklerinden de anlaşılacağı üzere “i” şeklinde imla edilen sesler “e” olarak (eden, etdi, ederdiñ, derdiñ) yazılmıştır. Yine “bulurdi”, “onı”, “doğrı” gibi kelime sonlarındaki “ı” sesleri “u” olarak (bulurdu, onu, doğru) yazılmıştır. Bir diğer husus “toğdı” imlâsına “doğdu” şeklinde müdahil olunmuştur. Ayrıca yazmada belirtilen noktalama işaretleri de aynı şekilde yerinde yazılmıştır.

Fikrin elbet bulurdu bir köşede
Bir hâkikat... Ucunda bir hânde
Ayrı lup gâh öñünde günlerle
İktinâh etdiğin şahâ' ifden
Mütefekkir, Halîç'e doğru inen
Nazarıñ şanki sevdiğin emele
Karşı gelmiş kadar beşüş u fahûr
Bize yollardı bir tesellî-i dūr
Pek muhakkakdı sence iştihlâş
Mutlakâ derdin inqılâb olacak
“Vağan, öksüz vağan rehâ bulacak
Gülecek çehreler de fecr-i hâlâş”
Hep gülerdin... bütün neşâtıyla
Ve bütün sa'y olan hayâtıyla
O karanlıkda pür-sükûn u sebât
Bu mu'azzez tülû'ı beklerdin
Onu görmekdi eñ büyük derdin
O güneş doğdu 'âkıbet... heyhât!
Sen ufûl etdin, ey ziyâ-yı şebâb
Başka bir derd elinde h'âr u harâb
Şimdi arkañda bir figân-ı medîd
İşte öksüz kızın, nineñ, zevceñ
Ve bütün bir şebâb-i fikret ü fen

Âh hep girye, hep suķūt-ı ümîd

Sen de gitdiđ Őu‘ayb ölüm, o cehül

Etdi bir halkı rihletinle melül...

Bu mersiyye Tevfik Fikret Beg kardeşimizin dir teberrüken defter-i ‘aciziye kaydedilmiştir.

Vahyî

1. Tevfik Fikret’in Şiir Külliyyâtlarına Girmemiş Yeni Manzumesinin Tahlili

Manzumenin türü başlıktan da anlaşılacağı üzere mersiye dir. Başlık Recep Vahyî tarafından eklenmemiş olup orijinalinde de böyle olduğu sanılmaktadır. Tevfik Fikret’in *Rübâb-ı Şikeste*’sinde “Bir Mersiye” (Bezirci, 2023: 280) başlıklı, ancak klasik mersiye türünde olmayan üzüntü, keder muhtevalı felsefî bir Őiirinin olduğunu biliyoruz. Fikret’in klasik mersiye türünde de Şiirleri olup bir kısmı felsefî düşüncelere sahiptir. Kendi babası Hüseyin Efendi’ye mersiye yazmasa da annesi ve kız kardeşi Sıdıka Hanım’ın vefatına duyduğu üzüntü için “Hemşirem İçin” adlı mersiyesini yazar. Yine kadın yazarlardan Makbule Leman’ın vefatı için “Nevha-i bî-sûd” (Boşuna Ağıt) mersiyesini (Bezirci, 2022: 366) ve aile dostlarından Kocememi’lerin bir çocuğunun vefatına duyduğu üzüntüden dolayı “Subhiyecik İçin” (Bezirci, 2022: 174) Şiirini kaleme alır. Bunların dışında şahısların ölümü vesilesiyle yazılmış bir mersiyesine Őiirlerinin toplandığı külliyyâtlarda rastlanmaz. Fikret’in Ahmed Şuayb için yazdığı mersiye yer yer felsefî düşüncelere (İsen, 2012: 15) temas etse de muhteva bahsinde daha iyi anlaşılacağı üzere klasik mersiye türüne belki de en yakın manzumesi budur.

Tevfik Fikret’in “Ahmed Şuayb’ın ruhuna” ithaf edilmiş mersiyesi bugüne kadar onun Şiirlerini ihtiva eden herhangi bir külliyyâta (Parlatır ve Çetin, 2020, Bezirci, 2022 ve 2023 ve 2024, Sağlam, 2003: 403-444) yer almamış ve Fikret’te şahıs ve ölüm konulu akademik çalışmalarda (Aktan Küçük, 2014; Sazyek, 2020) bahsi geçmemiştir.³ *Servet-i Fünûn*’da bile yayımlanmamış bu manzumenin Recep Vahyî’nin kayıp olarak bilinen “İhtisâsâtım” adlı yazmasında ortaya çıkmış olması tesadüf değildir. Zira Recep Vahyî ile Tevfik Fikret’in mektuplaştıkları, Şiirlerini birbirlerine gönderdikleri hatta bu mektupların Fikret’in Şiir sentaksına tesir ettiğini Mehmet Kaplan ifade etmektedir (1987: 25). Tevfik Fikret ile Recep Vahyî’nin dostluğu hiç bozulmamıştır.

³ Tevfik Fikret’in bütün Őiirlerinin tek bir külliyyât hâlinde toplanacağı yeni bir çalışma da Prof. Dr. Ali İhsan Kolcu tarafından hazırlanmakta olup bu yeni mersiye nin de külliyyâta dahil edileceği müjdesini verelim.

Vahyî, ilk manzumelerini *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde Fikret'in referansı ile neşredebilmiştir (Gariper, 1997: X1).

Ahmed Şuayb ile Recep Vahyî'nin dost olduğuna dair elimizde bir kanıt olmasa da her üçünün yakın münasebetler içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Tevfik Fikret'in mersiyesi yalnızca Recep Vahyî'nin kayıp eserinde yer almaz. Mehmed Zeki Pakalın'ın (1886-1972) *Sicill-i Osmanî Zeylî*'nin II. cildindeki Ahmed Şuayb maddesinde de bu manzumeye farklı biçimde rastlıyoruz. Mersiye altına “Tevfik Fikret, Âşîyan 8 Kanûnuevvel 1326 [21 Aralık 1910]” kaydı düşürülmüştür (2008: 53). Burada yer alan “Âşîyan” ibaresi bu mersiye'nin hem Ahmed Şuayb'ın hem Tevfik Fikret'in yazı yazdığı *Âşîyan Mecmuası*'nda yayımlanmış olduğunu düşündürse de *Âşîyan Mecmuası*'nın son sayısı 26 Şubat 1324'te [11 Mart 1909] neşredilmiştir ve Ahmed Şuayb bu tarihte hayattadır.

Buradaki “Âşîyan”, Tevfik Fikret'in 1906-1915 yılları arasında yaşadığı meşhur evidir. *Sicill-i Osmanî Zeylî*'ndeki Latin harflerine yanlış aktarılmış metnin kaynağı şimdilik bilinmemektedir. Ancak 1910 Aralık ayında neşredilen bir gazete yahut dergide mersiye'nin yayımlanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu bilgiyi göz önünde bulundurarak *Musavver Şâhika*, *Servet-i Fünûn* gibi o dönemde çıkmış bazı süreli yayınlara baksak da böyle bir şiire rastlayamadık. Özellikle mezkûr derginin Kânunuevvel 1326 [Aralık 1910] sayısı Ahmed Şuayb'ın vefatına tahsis edilmiş bir nevi özel sayı olup Halid Ziya, Cenab Şahabeddin, Rıza Tevfik, Mehmed Cavid, Hüseyin Cahid, Süleyman Nesib (Uçmak, 1989: 138) gibi şair ve müellifler katkı sunsa da Fikret'in dahil olmamıştır. *Servet-i Fünûn* dergisinin 9 Kanûnuevvel 1329 [22 Aralık 1910] yani Fikret'in şiiri yazmasından bir gün sonra çıkmış sayıda da bu mersiye yer almaz. Bahsi geçen sayının kapağında, Ahmed Şuayb'ın resminin altında Kurban bayramının 4. gününde, 2 Kanûnuevvel 1910 [15 Aralık Perşembe 1910] apandisitten vefat ettiği yazılı olup bu bilgiye göre mersiye de kesin olarak altı gün sonra yazılmıştır. Pakalın ise Ahmed Şuayb'ın 1 Kanûnuevvel günü öldüğünü kaydeder (2008: 52).

Pakalın'ın verdiği Latin harfli mersiye, fahiş okuma hatalarıyla doludur. Hemen her satırında yanlışlık mevcut olup vezin, kafiye ve manaya aykırı bambaşka bir metin ortaya çıkmıştır. Misal “işte bir dürre-i ümîdi yine” şeklinde olması gereken mısra vezne ve manaya aykırı şekilde “işte bir dere-i ümîdi beyine” şeklinde okunmuştur. Yine “giryе” kelimesi “kerime”; “kadîd” kelimesi “Kadir” şeklinde; çalışma köşesi anlamındaki “künc-i iştiğâl” terkihi “genç iştiğâl” şeklinde;

“ederdiñ” kelimesi “ederek” şeklinde; “o derin sahne-i hikem-meşhûn” olması gereken mısra “o derin-i sahne-i hükm-ü meşhûn” şeklinde; doğru ve sağlam manasındaki “sedîd ü cerî” ibaresi “serir ü sadrî” şeklinde; bir işin esasını gerçeğini anlamak manasındaki “iktinâh” kelimesi, “intibâh” şeklinde; “fahûr” kelimesi “mamûr” şeklinde, “istihlâs” kelimesi “istihlâsî” şeklinde; “halâs” kelimesi “halâsî” şeklinde; “pür” kelimesi “bir” şeklinde; “şebâb” kelimesi, “sebât” şeklinde; “rîhletinle” kelimesi de “pür-hiddetinle” şeklinde fahiş sayılabilecek seviyede hatalı okunmuştur (Pakalın, 2008: 53). Yine bir kısım baskı hatası da mevcuttur.

Sicill-i Osmanî'deki nüshadan anlıyoruz ki Recep Vahyî, bazı mısralarda tashihte bulunarak şiire katkı sağlamıştır. Örneğin “Ve bütün sa'y olan hayâtınla” mısraındaki “sa'y” (çalışmak, gayret) kelimesi *Sicill-i Osmanî Zeyli*'nde “mahv” şeklindedir. Bu kelimeyi Fikret de sonra değiştirmiş ve Recep Vahyî'ye mersiyeyi tashihli şekilde iletmiş olabilir. Vahyî, kırmızı kalemle bir iki kelimenin üstüne başka kelimeler yazarak tashihte bulunmak istemiştir. Misal sondaki iki mısranın kafiyesine böyle bir katkı sunmak isteyerek “cehûl” kelimesinin üzerine “mezâr”, sondaki “melûl” kelimesinin üzerinde de “nizâr” kelimesini yazmıştır. Ancak her ikisi de manaya muvafık değildir.

Muktesebatımızca Recep Vahyî, mecmuada gördüğü ya da kendisine mektupla iletilen bu mersiye, Tefik Fikret'in de müsaadesiyle halihazırda temize çekmekte olduğu eserine kaydetmiş ve altına da şu bilgi notunu eklemiştir: “Bu mersiyye Tefik Fikret Beg kardeşimiziñdir teberrûken defter-i âciziye kaydedilmiştir.” Burada yer alan “teberrûken” ibaresi “uğurluk ve mübarek olarak, bereket mevzuu ederek” gibi manalara tekabül eder. Recep Vahyî, dostunun vefatına duyduğu acıyı teskin edebilmek için bir vesileyle eline geçen, nevi şahsına münhasır tarzındaki mersiye, görür görmez 1910 tarihli, ismiyle müsemma İhtisâsâtım (Hissettiklerim) adlı eserine kaydetmiştir.

Osmanlı'nın Batılı fikir ve düşüncelerine yönelmesinin bir neticesi olarak Türk edebiyatına bir takım yeni tür ve şekiller girmiştir. Sone, triyole ve terza rima gibi Batılı nazım formları ilk kez Servet-i Fünûn devrinde Türk şiirine dahil olmuş ve pek çok şair bu yeni nazım şekillerini denemiştir. Sone şekline nazaran daha uzun hacimli olmaları yönünden dikkat çeken terza rima, sonda ayrı bir mısra olacak şekilde üçer mısradan oluşan ve kafiye yapısı örtüşük “aba-bcb-cdc... e” şeklinde sıralanan bir nazım şeklidir. Türk edebiyatında ilk terza rima yazan şairin Tefik Fikret olduğu ifade edilir. Onun 1896 yılında, *Servet-i Fünûn* dergisinin 297. sayısında neşredilen

“Şükûfe-i Yâr” adlı şiiri, terza rimanın edebiyatımızdaki ilk örneğini teşkil etmektedir (Alıcı, 2020: 89).

Laurence Binyon, 1940 yılında yayımladığı “Terza Rima In English Poetry” adlı makalesinde, Dante'nin şiir tarihindeki en üstün “metrik” buluşlarından biri olarak nitelendirdiği terza rimanın sahip olduğu kafiye yapısının işlevsel bir değere sahip olduğunu ifade eder. Ona göre; “In terza rima, the rhymes being not coupled but interwoven, there is not the danger, always present in the closed couplet, of the verse becoming mechanical and monotonous in its beat: the form is ampler, more, and allows of...” (Binyon, 1940: 113). Yani terza rimada, kafiyeler birleşik değil, iç içe geçmiştir, kapalı beyit yahut dörtlüklerde her zaman mevcut olan, dizenin mekanik ve monoton bir ritme dönüşmesi tehlikesi yoktur, biçim daha geniş ve daha fazladır. Bu sebepten Fikret'in Ahmet Şuayb için yazdığı bu mersiye de ölümün suskunluğunu kırmak ölüme bir nevi tepki vermek adına terza rima formunda yazılmıştır. Hemen her tür ve şekilde olduğu gibi başka bir coğrafyadan alınan tür ve şekillere Türkler de kendinden bazı özellikleri katmıştır. Bu hususta Alıcı'nın tespitleri önemlidir: “Şairler şiirlerini yazarken terza-rimanın ölçütlerine her zaman sadık kalmazlar. Kimi zaman bu nazım şeklinin kafiye örgüsünü değiştirirler kimi zaman sonundaki tek mısraa yer vermezler kimi zamansa hem kafiye örgüsünü değiştirip hem de sonundaki tek mısraa yer vermezler” (2020: 95).

Fikret'in terza rima mersiyesi, hem sonunda tek mısra bulunmayan hem de kafiye düzeni değiştirilmiş, başka şairlerde örneğine çok tesadüf edilmeyen ender bir manzumedir. Zira terza rimalarda kafiye yapısı aba-bcb-cdc... e” şeklindeyken Fikret'in bu şiirinde hem sondaki tek mısra yoktur hem de kafiye şeması farklıdır. Fikret'in her biri 6 üçlükten oluşan “Hasan'ın Gazası”, “Gayyâ-i Vücûd”, “Şairin Çubuğu” gibi diğer bazı şiirleri de bu şekilde nazmedilmiştir.

Fikret'in terza rimasının kafiye yapısı “abb-acc-dee-dff-ghh-gkk-lmm-lnn-oöo-opp-rss-rtt” şeklinde olup dizeleri, “abba-cc-deed-ff-ghhg-kk-lmml-nn-oöo-pp-rssr-tt” kafiye yapısıyla yorumlamak da mümkündür. Ancak sarmal kafiyeyi anımsatan bu kafiye yapısına uygun bir nazım şekli bilinmemektedir. Mısralarda herhangi bir redif ve kafiye kusuruna rastlanmaz. Kimi mısralardaki redifler, tam ve zengin kafiyeler, seci ve aliterasyon gibi ahengi sağlayan sanatlarla birleşince ritmik açıdan mükemmele yakın ahenkli bir metin ortaya çıkmıştır.

12 bendden müteşekkil bu terza rima, uzun hacimli örneklerden biri olup hareketli bir vezin olan Cedid bahrinin *feilâtün mefâilün feilün* kalıbıyla yazılmıştır. Cenap Şahabettin'in *Elhân-ı Şitâ*'da

da kullandığı kalıplardan biri olan bu vezinde bilindiği gibi ilk ve son tef'ileler bazen değişmektedir. Bazı mısralarda ilk tef'ile *fâilâtün* son tef'ile de *fâlün* şeklindedir. Kısa ve oldukça hareketli olan bu vezin, metnin akıcılığına katkı sunan monoton yapıyı kıran unsurlardan bir diğeridir. Kafiye ve redif gibi vezin de kusursuz olup sadece iki yerdeki (dürre-i ümîd; vesâ'ik-i 'iberi) terkiib "i"sinde imâle, iki yerde geçen "âh" kelimesinde med ve bir yerde geçen "tesellî" kelimesinde zihaf vardır. Bu tür kusurlar bir manzume için yok hükmünde olup bazen kusur yerine ahengi arttıran unsurlar olarak da görülebilmektedir. Misal "âh" kelimesindeki "h" sesinin uzun söylenmesi duyguyu yansıttığı için asla kusur olarak sayılmaz.

Mersiye'nin dil ve üslubuna baktığımızda, Fikret'in diğer şiirlerinden pek de farklı olmadığı müşahade edilir. 179 kelimedenden oluşan şiirin sadece %44'ü yani 79 kelime Türkçe kökenli olup geriye kalan %56 yani 100 kelime Arapça ve Farsça kökenlidir. Şiirin dili, devrindeki diğer şairlere ve Fikret'in diğer bazı manzumelerine göre daha sarîh olup sadece 12 Arapça ve Farsça terkip vardır. Dürre-i ümîd (arzu/umut incileri), sukût-ı ümîd (2) (arzu/umutun yok olması, ümitsizlik), künc-ı iştiğâl (çalışma köşesi), vesâ'ik-i 'iber (ibretlerle dolu belgeler), pîş-i diğkât (dikkatinin önünde), sahne-i hikem-meşhûn (hikmetlerle dolu sahne), tesellî-i dūr (uzak bir avuntu), fecr-i hâlâş (kurtuluş şafağı), ziyâ-yı şebâb (gençliğin ışığı), figân-ı medîd (uzun süren inlemeler) ve şebâb-i fikret (düşünen gençlik) terkipleri sözlük yardımıyla çözülebilecek türden olup alışılmamış bağdaştırma kabilinden kapalı terkip ve ibarelere yer verilmemiştir.

Mersiye'nin muhtevasına baktığımızda, ilk mısradaki sâde ve samimî bir üslupla, "diğerleri gibi sen de bu dünyadan gittin" denilmiştir. Ahmed Şuayb, bilindiği üzere pozitivist bir dünya görüşüne, Fikret'le hemen hemen aynı duygu ve düşüncelere sahip bir aydınımızdır. Fikret'in Ahmet Şuayb'a ayrı bir değer verdiği muhakkaktır. İlk mısradaki hemen ölüm kavramı sorgulanır ve ölümün yıkıcılığı bazı teşbihlerle somutlaştırılır. Ölüm, "kadîd" yani insanı zayıf ve aciz bırakan, kuru iskelet yığımına döndüren bir canavardır. Ahmed Şuayb, millet için bir umuttur ve ölüm, o iskelet, bu kıymetli inciyi kanlı dişlerine çarparak kırmış, yok etmiştir:

Sen de gitmiş Şu'ayb ölüm, o kadîd

İşte bir dürre-i ümîdi yine

Çarparak kırdı kanlı dişlerine

Ölüm, ümitsizliğin bir diğer adıdır ve ölüm karşısında ağlamak, âh etmekten gayrisi kimsenin elinden gelmez. Fikret, bunu hem mersiye'nin başında hem de sonunda bilhassa vurgular. Ölümle ilgili kısa felsefî yorumlardan sonra Ahmed Şuayb ile alakalı reel kesitler sunulur. Bu da mersiye'yi mübalağadan kurtararak daha içten kılmaktadır. Fikret, klasik şiirimizde çokça görülen “mersiye” için mersiye yazmaz. Bu şiirle birlikte Ahmed Şuayb'ın karakter yapısını da tanıma fırsatı buluyoruz. Mersiyede Ahmet Şuayb'ın kişiliğine dair ilk vurgulanan husus onun çalışkanlığıdır. Uçman da onun bu özelliğine dikkat çeker: “Son derece çalışkan ve ilgi sahası oldukça geniş bir fikir adamı olan Ahmed Şuayb, dinî ve millî meselelere herhangi bir ilgi duymayan Edebiyât-ı Cedîde topluluğunun fikrî alandaki en güçlü temsilcisidir. Onun, 1899'dan itibaren, başta XIX. yüzyıl Fransız realist ve natüralist yazarları olmak üzere, Batı düşünce ve edebiyat dünyasının bazı tanınmış şahsiyetlerinin hayat ve eserlerini tanıtan incelemeleri, devrinde ilgiyle karşılanmıştır” (1989: 138). Fikret'e göre; kendi hâlinde, başkalarının iradesine boyun eğmeyen, kendi çalışma köşesinde sürekli çalışan, meşgul biridir:

Âh hep girye, hep sukût-ı ümîd!

Oturur künc-i iştiğâlinde

Kendi hükmünde kendi hâlinde

Ahmed Şuayb, Türk edebiyatında edebî tenkidin öncülerinden biridir. Karakuş'a göre; “Batının model olarak benimsendiği bir dönemde sosyal bilimlerle alakalı hemen her konuda çeşitli yazılar yazan, kendine has metoduyla edebiyat sahasında da ciddî eleştirilerde bulunan, sosyolojinin Türk toplumuna taşınmasında rol oynamış önemli isimlerden birisi olarak kabul edilir” (2015: 168). Fikret de Ahmed Şuayb'ın bu mühim vasfına telmih yaparak onun elinin altından daima ibretli, ders verici belgelerin geçtiğini söyler. O, daima yeni çıkan hadiseleri, gelişmeleri takip eden, çalışmalarında bunları göz önünde bulunduran titiz bir münekkittir. Fikret'e göre Ahmed Şuayb, sahasında kendini çok geliştirmiş hikmet dolu, “derin” biridir. Olaylar daima onun dikkatinin önündedir:

Devr ederdiñ vesâ'ik-i 'iberi

Dâ'imâ pîş-i diğkâtiñde şu'ün

O derin saħne-i hikem-meşhûn

Fikret'e göre; onu derin ve tesirli kılan iki unsur, "doğru" ve "cesur" olmasıdır. Onun fikir ve düşünceleri herkes tarafından anlaşılmasa da bir yerlerde daima karşılık bulmuş ve bulacaktır. O, daima hakikati aramış, aradığı vakit de ona ulaşmıştır:

Onu ta'mîk eden sedîd ü cerî

Fikriñ elbet bulurdu bir köşede

Bir haqîkat... ucunda bir hânde

Sayfalar arasında gerçeği aramak için kaybolan Ahmed Şuayb, Fikret'e göre bir "mütefekkir"dir. Sayfalar arasında gezinmeyi seven Ahmet Şuayb, belge ve kitaplara, sevdiğine bakar gibi şen bakar ve onlarla çok iftihar ederdi:

Ayrılıp gâh öñüñde günlerle

İktinâh etdiğin şahâ'ifden

Mütefekkir, Halîç'e doğru inen

Nazarın şanki sevdiğin emele

Karşı gelmiş kadar beşüş u fahûr

Bize yollardı bir tesellî-i dūr

Fikret, Ahmed Şuayb'ın fikir dünyasına vâkıf olup onunla oldukça yakındır. Ahmed Şuayb kuvvetle muhtemel bir kısım aydın tarafından "İstibdad" diye adlandırılan devirde, çok defa Fikret'le bir araya gelerek vatan ve milletin geleceğine yönelik umutlarını onunla paylaşmıştır. Fikret, Ahmed Şuayb'ın o sıkıntılı günlerde sarfettiği, vatanın istikbaline dair bazı sözlerini iktibas eder. Ahmed Şuayb'ın çetin günlerin bir gün biteceğine, kurtuluşun geleceğine her zaman inancı tam olmuştur. İnkılabın mutlaka gerçekleşeceğini ve "öksüz vatan"ın bir gün kurtuluşa ereceğini bizzat Fikret'e söylemiştir:

Pek muhaqqıkdı sence iştihlâş

Muṭlaḳâ derdiğ inqılâb olacak

Vaṭan, öksüz vaṭan rehâ bulacak

Ahmed Şuayb'ın karamsar, taarruzkâr ve kavgacı bir münekkit olmadığı bilinmektedir. Kurtuluş şafağının bir gün geleceğinden, yüzlerin güleceğinden Ahmed Şuayb'ın asla şüphesi olmamıştır. Fikret, Ahmed Şuayb'ın daima güler yüzlü olduğunu ifade eder ki tüm kaynaklar onun güler yüzlü olduğunu belirtmektedir. “Neşeli, şakadan ve gülmekten hoşlanan Şuayb, gururlu ve nâdir olarak kızan bir mizaca sahiptir” (Çağlayan, 2022: 46). Mersiyedeki “ve bütün sa’y olan hayâtınla” mısraındaki “sa’y” kelimesinin Pakalın'da “mahv” şeklinde olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Bu kelimeyi Recep Vahyî, bilinçli olarak kendisi eklemiş olabilir. Bunu da Ahmed Şuayb'ın *Hukuk-ı İdâre, Hukuk-ı Umûmiye-i Düvel* adlı eserindeki bir cümleye istinaden yapmış olması muhtemeldir. Zira Ahmed Şuayb'ın kitapta; “Sa’y bir hayattır. Kâinatta her şey çalışıyor... Tembeller elbet ve elbette mevkilerini çalışanlara terke mecburdurlar” (Karakuş, 2015: 174) şeklinde bir cümlesi vardır:

Gülecek çehreler de fecr-i hâlâş

Hep gülerdin... bütün neşâtinla

Ve bütün sa’y olan hayâtınla

Fikret ve Ahmed Şuayb'ın hayalleri ortaktır. Ahmed Şuayb da Fikret gibi devletin ve toplumun çöküşü karşısında derin ızdırıp duyan biridir. O, “ülkenin bu sıkıntılı dönemlerinde yazılarıyla çözüm arayışında bulunmaya çalışmış sosyal bilimlerin hemen her şubesinde görüşlerini bulabildiğimiz bir aydınımızdır” (Karakuş, 2015: 167). Ahmed Şuayb “karanlık” diye tabir edilen sancılı dönemde bile asla ümidini yitirmemiş, sakin ve kararlı bir şekilde kurtuluşu/yeniden doğuşu beklemiştir. Fikret, bu mersiyeyi yazdığı II. Meşrutiyet ilan edileli iki sene olmuş ve beklenen “güneş” doğmuştur. Ancak ziyâ-yı şebâb yani gençliğin ışığı olarak gördüğü Ahmed Şuayb artık hayatta değildir. Zorlu günler geride kalmış ancak Ahmed Şuayb başka bir derdin, hastalığın elinde hor ve perişan olmuştur:

O karanlıkda pür-sükûn u sebât

Bu mu‘azzez tülû‘ı beklerdin

Onu görmekdi eñ büyük derdin

O güneş doğdu ‘âkıbet... heyhât!

Sen ufûl etdin, ey ziyâ-yı şebâb

Başka bir derd elinde h^vār u ħarāb

Ahmed Şuayb'ın ailesini de yakından tanıtan Fikret, onun aile fertleriyle alakalı başka kaynaklarda geçmeyen bir bilgiye de yer verir. Buna göre kızı ve eşiyle birlikte bir de ninesi vardır. *Sicill-i Osmanî Zeyli*'nde Ahmed Şuayb'ın “Şûra-yı Devlet azasından Reşad Bey'in kızı Emine Safvet (ö. 1943) ile evli olduğu ve kızının adının da Behin Hanım olduğu bildirilmektedir. Behin Hanım, tanınmış karikatüristlerden Ratib Tahir Bey ile evlenmiş (2008: 569) olup ailesine dair başka bilgimiz yoktur. Şuayb'ın ölümü sadece ailesini kederlendirmemiş ilim peşinde koşan bütün gençliği üzmüştür. Fikret'e göre ölüm denilen şey, ilim ehlini bu dünyadan koparan bir câhildir. Ahmed Şuayb, ölümüyle bir halkı mahzun etmiştir:

Şimdi arkañda bir fiġān-ı medīd

İşte öksüz kızın, nineñ, zevceñ

Ve bütün bir şebāb-i fikret ü fen

Āh hep girye, hep suķūt-ı ümīd

Sen de gitdiñ Şu'ayb ölüm, o cehül

Etdi bir ħalkı rıĥletinle melül...

SONUÇ

Recep Vahyî, kayıp eserlerinden biri olan *İhtisâsâtım* adlı müellif hattı yazmada, yakın dostu Tevfik Fikret'in daha evvel literatüre geçmemiş bir şiirini kaydederek belki de onu kaybolmaktan kurtarmıştır. 1910 yılında yazılan ve yine 1910 yılında Vahyî'nin eserine kaydedilmiş bu şiirin Vahyî'ye nasıl ulaştığına dair malumatımız tahminden öteye geçmemektedir. Fikret, sürekli mektuplaştığı, dostu olan Vahyî'ye bir mektup vasıtasıyla şiiri iletmiş olabilir. En kuvvetli ihtimal ise Vahyî'nin bu şiiri, o dönemde çıkan gazete ve dergilerden birinde görüp yazmakta olduğu kitabına kaydetmesidir. *Servet-i Fünûn*, *Musavver Şâhika* gibi Ahmed Şuayb'ın vefatına tashis edilmiş bazı süreli yayınları tarasak da bir kayda ulaşamadık. Ancak *Sicill-i Osmanî Zeyli* bize gösteriyor ki bu şiir muhakkak başka yerlerde de yayımlanmıştır. Belki de bu bilgiyi Pakalın'a bizzat Recep Vahyî vermiştir. Zira Vahyî 1923 senesinde vefat ettiğinde Mehmet Zeki Pakalın 37

yaşındadır ve görüşmüş olma ihtimalleri yüksektir. Bir diğer ihtimal Pakalın, Vahyî'nin kayıp yazmalarını elde etmiş ve şiiri de buradan görmüştür.

Devrin önemli eleştirmeni olan ve Fikret gibi pozitif düşünceyi savunan Ahmed Şuayb için yazılmış bu mersiye'nin neden Fikret'in şiir kitaplarına girmemiş olduğu da gizemini korumaktadır. Bu şiir, Fikret'in diğer mersiyelerinden farklılık arz etmektedir. 12 üçlükten oluşan terza rima formunda yazılmış bu manzume, Batı edebiyatından Türk edebiyatına girmiş terza rima üzerindeki Fikret'in tasarruflarını da bize göstermektedir. Fikret, terza rima formunu ilk defa edebiyatımıza tatbik etmekle kalmamış bu şekil üzerinde bazı değişimler de yapmıştır. Bu keşif bize, Fikret'in başka yayımlanmamış manzumelerinin de olabileceğini göstermesi açısından mühimdir. Devrin gazete ve mecmuaları, mektuplaştığı, irtibat hâlindeki diğer şair ve müellifler bu hususta ayrıca taranmalıdır. Fikret'in mersiyesi, klasik edebiyatımızdaki mersiye'nin aksine samimî ve gerçekçi olup sadece form olarak değil muhteva açısından da yenidir. Ölümle ilgili felsefî düşüncelerin yanında Ahmed Şuayb'ın karakter yapısını da okuyabilmek mümkündür. Ahmed Şuayb, diğer kaynakların da ittifakla belirttiği gibi, güler yüzlü, sakin, sabırlı, çalışkan, gayretli, umutlu, vatan için endişe taşıyan, gençlerin yol göstericisi ve umûmun aksine kavgacı olmayan bir münekkit ve mütefekkindir. Fikret'in mersiyesi bir nevi biyografik şiirdir. Eşi ve kızıyla birlikte Şuayb'ın birlikte yaşadığı bir de ninesinin olduğunu Fikret'ten öğrenmekteyiz. İleride yapılacak olan Fikret'in şiir külliyyatı çalışmalarına bu önemli şiirin de dahil olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, M. (2023). *Ahmed Şuayb ve Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın Ahlâk Anlayışlarının Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi.

Aktan Küçük, D. (2014). *Tanrısal Sessizlikte Yankılanan İnsan Sesi: Tevfik Fikret Şiirlerinde Dünyevileşme ve Ölüm*, Doktora Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Alıcı, Y. (2020). "Servet-i Fünûn Dönemi ve Sonrasında Terza-Rima Nazım Şeklinin Kullanımı", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 68, s. 85-101.

Bezirci, A. (2022). *Tevfik Fikret, Geçmişten Gelen Bütün Şiirleri 1*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bezirci, A. (2023). *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri 2, Rübâb-ı Şikeste*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bezirci, A. (2024). *Tevfik Fikret, Bütün Şiirleri 3, Halûk'un Defteri, Şermin, Son Şiirler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Binyon, L. (1940). "Terza Rıma In English Poetry", *English: Journal of the English Association*, 3 (15), p. 113–117.

Çağlayan, R. (2022). "Ahmed Şuayb Bey'in 'Hukûk-ı İdâre' Eseri Üzerine Notlar", *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, 2 (1), s. 45-55.

Ener Su, A. (2019). "Ahmet Şuayp", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmet-suayip>

Erbay, E. (2018). *Ahmed Şuayb, Hayat ve Kitap*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Gariper, C. (1997). *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî (Hayatı ve Eserleri)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

İnal, M. K. (1970). *Son Asır Türk Şairleri, C: 4*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

İnan, R. (1998). *Ahmed Şuayb'in Tenkidçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

İsen, M. (2012). *Dile Duran Ölüm, Klasik Türk Edebiyatında Mersiyeler*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Kaplan, M. (1987). *Tevfik Fikret, Devir, Şahsiyet, Eser*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

Karakuş, M. (2015). "Son Dönem Osmanlı Aydınlarından Ahmet Şuayb'ın Fikrî Yapısı", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), s. 167-187.

Karanlık, S. (1992). *Hayat ve Kitaplar: Ahmed Şuayb*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi

Kurt, Ç. (2008). *Edebiyatı Yeniden Şekillendirmek: Ahmed Şuayb'in Edebiyat Eleştirisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Pakalın, M. Z. (2008). *Sicill-i Osmanî Zeyli: Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi*, Cilt: 2, (Haz: Şakir Batmaz), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Parlatır, İ & Çetin, N. (2020). *Tevfik Fikret-Bütün Şiirleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sağlam, N. (2003). “Servet-i Fünûn’a Kadar Tevfik Fikret’in Bilinmeyen Şiirleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30, s. 403-444.
- Sazyek, E. (2020). “Tevfik Fikret’in Kişi Şiirleri”, *Turkish Studies*, 15(2), s. 963-985.
- Uçman, A. (1989). “Ahmet Şuayip”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C: 2, s.138.

Tıpkıbasım

مرثیه " ۵۰
- احمد نیکبخت - ۱۳۱۰ هـ -
سن دردتک ، تبیب ، اولوم ، اوقدی
ایته برده ایسی بین
حایره نه قوری قانی دیتلرینه
آه کله کریمه ، کله بقوط امید !
اوطوره کنج استغاثله
- کندی حاکمه ، کندی حاکمه -
دور ایدرک و نائمه ^{عسری} ؛
دائیمه دقتله نئون ،
اورین حنه هاکم مشون
اونه تبعه ایدن حیدر ^{جری} و هیدی
فدک ایت بولوردی برکوشوره
بر حقیقت ... اوینده بر خنده
آریلوب باه اقله نوندا
استاه ایتدیک حمایفدن ،
منقد ، خایو دغری این
نظرک صانله سوردیک امله
قاسن کلمه قدر بئوسه و خود ،
بزه بولاردی بئلی دور ،
بک محفدی سنه استولدی

۱۶۲
 ۵.
 "تطلقا - دیردش - انقلاب اورجهه ؛
 " طله ، آتسون و طله ر لها بورجهه ،
 کورجهک جهده رجهه خیر خلاصی " .
 لهه کوردرج بوتون ناططله
 و بوتون مع اولان جیانتطله
 ادر اطلقهه بر سکون و تیان
 بومفرد طلوعی بکدر دش ،
 اونو کور - مدهی آتش بیون د- دش
 اولوننده طوعدهس یاقیت ... لهیهان !
 سن افول اینش ، ای ضیای سباب ،
 باشقه برور د الغه خوار و خراب
 کدی ارقدهه بر فغان مدهه ؛
 ایته آتسون قرش ، نیش ، نه و جهش ،
 دبتون بر سباب فدان وضع
 آه لهیه کریه ، لهیه صوط ایسه ؛
 سن ده کتک ، نصیب اولوم ، اجهول
 ایته خلیق جنتکله املوه
 بومرته ، توفقه خیرت بیز
 قدا شکر کدر تیرکا دفر علفی
 قنده اولسند ما
 وحی